

JOLANTA MARSZALSKA

Historia powstania Biblioteki Publicznej w Tarnowie na łamach tarnowskiej „Pogoni”

TARNÓW 1988

JOLANTA MARSZALSKA

Historia powstania Biblioteki Publicznej w Tarnowie na łamach tarnowskiej „Pogoni”

TARNÓW 1988

Wydawcy:

WOJEWÓDZKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA
W TARNOWIE

TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ ZIEMI TARNOWSKIEJ

WSTĘP

7 listopada 1988 r. mija 80 lat od chwili utworzenia z inicjatywy Towarzystwa Szkoły Ludowej i Towarzystwa Oświaty Ludowej Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie, której godną kontynuatorką i spadkobierczynią szczytnych idei krzewienia kultury czytelniczej w społeczeństwie jest obecnie Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie.

O tym jak doszło do narodzin tej ważnej i wielce zasłużonej placówki kulturalnej dla miasta i regionu, a także jak kształtowało się zjawisko kultury czytelniczej informowała na swych łamach przed kilkudziesięciu laty tarnowska „Pogoń”.

Wśród czasopism, które nierozzerwalnie łączą się z Tarnowem i jego historią końca XIX i początku XX stulecia, miejsce szczególne zajmuje „Pogoń”. To czasopismo prowincjonalne poszczycić się mogło ponad trzydziestoletnią historią, bowiem ukazywało się od 1.V.1881 do 26.VII.1914 roku.

„Pogoń” była periodykiem o charakterze informacyjnym, związanym z kołami postępowej demokracji lokalnej i środowiskiem katolickim. Czasopismo było ideowo i finansowo całkowicie niezależnym od władz kościelnych, państwowych, lokalnych, organizacji i partii politycznych, wolnym od nietolerancji, religijnego i narodowego szowinizmu i klasowej interpretacji rzeczywistości.

Główna uwaga zespołu redakcyjnego skupiona została na szeroko pojętej problematyce samego Tarnowa, a więc samorządzie, sprawach powiatowych i gminnych, informacjach spo-

łeczno-kulturalnych, sprawozdaniach z działalności różnych organizacji i towarzystw. Słowem był to jedyny w swoim rodzaju przegląd aktualności miasta i okolicy, zredagowany sprawnie i przejrzyście. Wiarygodność podawanych informacji na łamach „Pogoni” była celem nadrzędnym dla całego zespołu redakcyjnego pisma. Znamiennym faktem jest bardzo ciepły stosunek pisma do swoich Czytelników. Potencjalny Czytelnik jest traktowany po partnersku i z całą powagą. Świadczy o tym ładunek treściowy, szata graficzna i przede wszystkim rzetelna informacja, jakiej hołdowała tarnowska „Pogoń” w ciągu 33 lat swego istnienia. Historia tego interesującego pisma nierozdzielnie była związana z dziejami Tarnowa. Dopracowana szata graficzna i dobrze dobrana problematyka przykuwały uwagę potencjalnego Czytelnika i zadziwiają dziś jeszcze wielką precyzją w formułowaniu myśli dziennikarskiej.

Jednakże śledząc poszczególne numery „Pogoni” należy stwierdzić, iż pismo to unikało zaangażowania w problematykę polityczną na większą skalę, spełniając jednocześnie rolę „budziciela” życia kulturalnego miasta i ulicy, nawiązując w licznych artykułach do historii regionu i kraju. Budziła „Pogoń” gorące uczucia patriotyczne, przywiązania do Tarnowa, jego dziejów i teraźniejszości. Sami zaś jej twórcy otwarcie przyznając się do dziedzictwa idei demokratycznych i niepodległościowych oraz chrześcijaństwa, uczestnicy powstań zbrojnych (J. Pisz, W. Hodak) i działacze społeczni jednoznacznie opowiadali się za prasą służącą przede wszystkim dobru ogólnemu.

„Pogoń” świadomie, a także w sposób niezamierzony kształtowała poglądy i gusty publiczności czytającej. Była adresowana do każdego odbiorcy dorosłego, stąd duża różnorodność podejmowanych przez czasopismo tematów o różnym nasyceniu informacyjnym. W jakimś sensie możemy mówić już o wykształceniu się tzw. publiczności czytającej, gustach i wyborach czytelniczych, w odniesieniu do lokalnego czasopisma jakim była „Pogoń”.

Już od pierwszych chwil ukazywania się „Pogoni” wśród wielu interesujących problemów, jakie poruszała, jeden z nich zwraca szczególną uwagę. Są to „niepozorne”, czasem wręcz lakoniczne informacje dotyczące powstania oraz działalności To-

warzystwa Oświaty Ludowej na terenie ówczesnego zaboru austriackiego, w tym i Tarnowa, oraz jego okolic. Działalność Towarzystwa Oświaty Ludowej w głównej mierze związana była z upowszechnianiem czytelnictwa i nowoczesnej myśli społecznej a także budzeniu poczucia jedności narodowej w okresie rozbiorowym. Do tego celu miała służyć książka, dzięki której można było zrozumieć wiele spraw, książka, która była niewątpliwie potężną bronią w walce o utraconą niepodległość, mająca kształtować umysły i charaktery kolejnych pokoleń Polaków, zamieszkujących w granicach zaboru austriackiego.

W ciągu 33 lat ukazywania się „Pogoni” czasopismo to regularnie informowało swoich czytelników o wszelkich „posunięciach na mapie” oświaty ludowej. Informacje dotyczyły zarówno powstania nowych placówek bibliotecznych i zbiorów tychże placówek. Podawano z wielką pieczołowitością listy osób ofiarowujących w darze bibliotece swoje książki, tytuły i nazwiska autorów ofiarowywanych książek a także odbywające się imprezy kulturalno-oświatowe, odczyty i spotkania, którym patronowały Towarzystwa Oświaty Ludowej i Towarzystwa Szkół Ludowych.

A zatem oddajemy głos tarnowskiej „POGONI”.

I OKRES: LATA 1881—1892

POGOŃ z 16 kwietnia 1882 r. informuje:

cyt. „Już po kilkakroć nawoływaliśmy nasze władze autonomiczne by dały inicjatywę do zawiązania towarzystwa oświaty prywatnej, która chce sto kilkadziesiąt dziełek dla czytelnicy ludowej ofiarować. Czyż rada miejska chce koniecznie ważność tej sprawy zapoznawać?”

POGOŃ z 2 grudnia 1882 r. informuje:

Uchwała Towarzystwa Oświaty Ludowej na posiedzeniu 30.XI.1882 w celu zakładania Czytelni Wiejskich. Jako pierwsze założyły czytelnice wiejskie Pogórska Wola, Zaczarnie, Żukowice, Klikowa i Krzyż.

POGOŃ z 3 kwietnia 1883 r. informuje:

cyt. „Trwają dalsze zapisy do Towarzystwa Czytelni. Towarzystwo liczy 100 osób, posiada 8 czytelni, prenumeruje „Chatę”, „Pszczółkę” oraz „Wieniec”. W Skrzyszowie, Szynwałdzie zarząd nad czytelniami przejęli wiejscy proboszczowie xx Kopacz i Górski”.

POGOŃ z 13 kwietnia 1884 r. informuje:

cyt. „Biblioteka Towarzystwa Oświaty Ludowej otrzymała w darze od p. Witolda Rogoyskiego, burmistrza, pisma Józefa Supińskiego, wydane z 1872 w 5 tomach w pięknej oprawie, za który to dar składa zarząd uprzejme podziękowanie”.

POGOŃ z 30 listopada 1884 r. informuje:

cyt. „p. Wincenty Marcinkiewicz właściciel realności i majster Kowalski na Grabówce przyjął pod swój zarząd wypożyczalnię książek z której p.t. przedmieszczanie bezpłatnie korzystać mogą”.

POGOŃ z 10 marca 1890 r. Nr 11 informuje:

cyt. „Dnia 8 marca br. otwarta została czytelnia ludowa w Rzepienniku Marciszewskim. Inauguracja została zapoczątkowana

odczytem pt. „Co robić, aby być zdrowym”. Później odbyło się czytanie gazet i bezpłatne rozdawnictwo wypożyczonych książek. Inicjatorem tej czytelnicy jest inspektor szkolny Seweryn Udziela z Gorlic, który jako pierwszy dał na ten cel kilkadziesiąt swoich książek”.

Pierwszy zatem etap krzewienia kultury czytelniczej na łamach tarnowskiej „Pogoni” przedstawiał się niezwykle interesująco. „Pogoń” na bieżąco informowała swoich czytelników o wszystkich przedsięwzięciach dotyczących rozwoju czytelnictwa w mieście i jego najbliższej okolicy. Z tych, wydawałoby się suchych i zwięzłych notatek wyłania się obraz społeczeństwa tarnowskiego końca XIX wieku, jego zainteresowań czytelniczych i zapotrzebowania na określoną lekturę w postaci książek, bądź czasopism.

Tworzące się w tym czasie biblioteki z inicjatywy Towarzystwa Oświaty Ludowej gromadziły swoje księgozbiory, głównie w drodze licznych darów, a więc profil czytelniczy był jeszcze mocno zawężony i jednostronny. Ograniczał się do beletrystyki, literatury religijnej i „ludowej”. Czytano w owym Prusa, Rzewuskiego i innych. Przeważała literatura polska, ale trudno się dziwić, iż naród, pozbawiony swego terytorium i suwerennej władzy, spragniony był ducha polskości. By przybliżyć społeczeństwu twórczość niektórych pisarzy organizowano z inicjatywy Towarzystwa Szkoły Ludowej liczne odczyty literackie. Społeczne i kulturalne oddziaływanie na krąg czytelników musiało być duże, skoro przedsięwzięcie to zaczęto z pełną powagą i znajomością przedmiotu rozwijać. Istotnym faktem jest, że nie tylko TSL starało się poprzez tworzenie licznych bibliotek rozwijać i kształtować kulturę czytelniczą. Jako przykład może służyć fakt, że wiele osób prywatnych brało pod „sвій zarząd” tworzące się biblioteki i opiekę nad ich księgozbiorem. Organizowanie czytelnictwa i jego kultura związana była w owym czasie z ruchem polskich pozytywistów, postępowych warstw ludu polskiego oraz księży katolickich, wskazujących społeczeństwu nowy kierunek działania poprzez podniesienie poziomu oświaty, rzemiosła, rolnictwa, handlu, przebudowy całego systemu kształcenia zgodnie z potrzebami i wymogami nowego prądu filozoficznego i społecznego.

II OKRES: LATA 1893—1903

POGOŃ z 1896/Nr 21 informuje:

Trwa zakładanie czytelń ludowych. Wydział tarnowskiego Towarzystwa Oświaty Ludowej uchwalił założyć czytelnię w szpitalu powszechnym, w bractwie kolejowym robotników, oraz we wsi Mikołajowice cyt: „Ponieważ najdotkliwiej czuć dawał się brak czytelni w Szpitalu, przeto uprasza się, by szczerze P.T. publiczność raczyła wspomóc tych nieszczęśliwych i mając książki nieraz po szafach i kątach poniewierające się, przyszła z nimi w pomoc Towarzystwu Oświaty. Książki można składać lub przysyłać do lokalu „Gwiazdy”, gdzie Towarzystwo ma swą siedzibę”. Dziś, tę cenną inicjatywę Towarzystwa Oświaty Ludowej, by książkę mógł czytać człowiek chory i niepełnosprawny kontynuuje spadkobierczyni tych cennych inicjatyw — Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie, pracując nadal w bardzo trudnych warunkach w Szpitalu Wojewódzkim, stara się dotrzeć do tych wszystkich, dla których jedyną pociechą w cierpieniu i osamotnieniu jest właśnie książka.

POGOŃ z grudnia 1892 r. informuje:

cyt. „Z inicjatywy tarnowskiego oddziału Towarzystwa Oświaty Ludowej ma być urządzona na Grabówce czytelnia ludowa, dla przedmieść: Grabówka, Pogwizdów i Zabłocie. Termin otwarcia 18.XII. br. o godz. 4-tej po południu w szkole żeńskiej na Grabówce”.

POGOŃ z 1898/Nr 51 informuje:

cyt. „W dniu 11.XII.1898 — dokonano otwarcia kolejnej ludowej czytelni w Zawadzie i Tarnowcu k/Tarnowa z inicjatywy ks. dr Szczeklika złożono serdeczne podziękowanie ks. Sanguszkowej, która znaczną kwotę ofiarowała na zakupno książek dla tej czytelni, ponadto proszono o opiekę nad czytelnią ks. Bojarzkiego — wikariusza katedralnego”.

POGOŃ z 19 października 1902/Nr 42 informuje:

cyt. „Utworzono Czytelnię Czasopism Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza”. Czytelnia zawierała pisma polskie popularnonaukowe i obce, z zakresu literatury, sztuki i innych dziedzin wiedzy.

W latach 1892—1903 kształtuje się dalszy proces działalności towarzystw oświatowych na terenie Tarnowa i jego okolic. Wraz ze wzrostem publiczności czytającej wzrasta ilość placówek bibliotecznych. Utworzona zostaje Czytelnia Czasopism Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza w Tarnowie zawierająca zarówno czasopisma polskie jak i zagraniczne. Znamiennym faktem jest nadal liczne tworzenie się po wsiach tarnowskich, bibliotek i czytelni, a także inicjatywa założenia biblioteki w szpitalu miejskim w Tarnowie.

III OKRES: LATA 1904—1914

POGOŃ z 8 grudnia 1907 r. Nr 49 informuje:

cyt. „Towarzystwo Szkoły Ludowej urządza tzw. „bibliotekę latającą” najcenniejszych utworów polskich i obcych, przy końcu roku odbędzie się losowanie dzieł, w którym każdy członek otrzyma stosowną ilość książek do wpłaconych składek. Wpisy przyjmuje pisemnie prof. Pietrzycki”.

POGOŃ z 15 grudnia 1907/Nr 50 informuje:

cyt. „Nie brak w Tarnowie bibliotek dla ludu utrzymują je i prowadzą Tarnowskie Towarzystwa Oświaty Ludowej i Stowarz. Szkoły Ludowej. Nie brak także wypożyczalni w zakresie dzieł powieściowych, ale brak biblioteki większej, któraby obok lektury lekkiej nastęrczała okazję do kształcenia się dalszego w różnych gałęziach wiedzy ludzkiej”. Załączek takiej biblioteki utworzono po 1906 r. przez kobiety prowadzące Tanią Kuchnię Katolicką — pomnażając je z dochodów tejże instytucji. Biblioteka ta gromadziła dzieła o tematyce chrześcijańskiej, opartej na duchu narodowym i patriotycznym. Ustalono też opłaty dla wypożyczających. Podjęto inicjatywę utworzenia po raz pierwszy katalogu alfabetycznego dla dorosłych i dla dzieci.

POGOŃ z 24 maja 1908 informuje:

cyt. „pan dr R. Zawiliński ofiarował 500 dzieł na poczet przyszłej biblioteki publicznej”. Ogłoszenie wśród tarnowian „kwesty” na ten szlachetny cel. Biblioteka ma się stać zawiązkiem naukowej biblioteki prowincjonalnej.

POGOŃ z 18 października 1908 informuje:

„Koło TSL w Tarnowie otwiera w dniu 4.XI.1908 r. publiczną wypożyczalnię miejską im. Juliusza Słowackiego, biblioteka mieści się w lokalu Koła przy ul. Wałowej 2, na I piętrze (dawny hotel krakowski), otwarta codziennie od 5—8 wieczór, niedziela i święta — 10—12 przed południem”. Warunki wypożyczania książek: od każdego tomu opłata 1 halercz dziennie, przy bibliotece urządzono czytelnię. 3 XI. Koło urządza uroczysty wieczór ku czci J. Słowackiego, na którym prof. St. Turowski z Krakowa wygłosi odczyt.

Okres 1904—1914, to ostatnie 10 lat ukazywania się tarnowskiej „Pogoni”. W tym czasie, z początkiem XX wieku powstało w Tarnowie z inicjatywy TSL szereg dalszych wypożyczalni książek i czasopism. W Szkołach: im. T. Kościuszki na Strusinie (1903 r.), St. Konarskiego na Zabłociu i St. Staszica na Grabówce (1906), hucie szkła (1909) i Straży Pożarnej (1910). Urzeczywistnieniem zaś idei krzewienia kultury czytelniczej na szeroką skalę było utworzenie z inicjatywy TSL „Biblioteki Latającej”. Z końcem roku jej księgozbiór rozlosowano między członków, opłacających miesięczną stawkę proporcjonalnie do wpłaconych pieniędzy, co niewątpliwie przyczyniło się do atrakcyjności placówki. Obok działalności TSL i Towarzystwa Oświaty Ludowej w dziele krzewienia kultury czytelniczej swój udział miało kilka nieformalnych grup, którym bliska była idea krzewienia czytelnictwa i jego rozwoju.

Jak duże było zainteresowanie książką w ówczesnym społeczeństwie Tarnowa i jak duże na nią zapotrzebowanie, świadczy fakt, iż 7.XI.1908 r. dochodzi do utworzenia z inicjatywy TSL miejskiej biblioteki publicznej im. Juliusza Słowackiego. A zatem utworzenie centralnej placówki bibliotecznej staje się

uhonorowaniem wszelkich wcześniejszych poczynań na drodze krzewienia kultury czytelniczej w różnych środowiskach Tarnowa i jego okolic. W tym trudnym okresie historycznym, książka i sztuka czytania była prawdziwym oknem na świat a społeczny zasięg oddziaływania książki był bardzo duży, świadczy o tym fakt, iż książką i czytaniem interesowały się nie tylko środowiska inteligencji o pewnym już wyrobieniu czytelniczym, ale także środowiska chłopskie i robotnicze.

Spełniła „POGOŃ” rolę nie tylko informacyjną, ale przede wszystkim rolę łącznika między czytelnikiem a książką. Na jej łamach „żyły” idee krzewienia kultury czytelniczej, idee przybliżające społeczeństwu nowoczesną myśl oświatową i postępu, który był konieczny do odzyskania niepodległości.

---

¹⁾ Wszystkie cytaty pochodzą z tygodnika „POGOŃ”.

